

Suzuki és Mihoko

BALOGH B. MÁRTON

Az autóstop

Tokushimába, a kisvárosba, ahol lakom, Tokióból repülővel is el lehet jutni, de ez az egyórási út alig lenne valamivel olcsóbb, mint hajóval és szovjet belföldi járattal Tokióból Budapestre utazni.

Autóstoppal megyünk. Így a hétszáz kilométeres út tizenkét-tizenhat órát vesz igénybe, és csak annyiba kerül, amennyit a kompért kell majd fizetni Kóbéban, amikor átkelünk Honshuról a Seto beltengeren át Shikokura.

Különbben is, most nem bánom az időt, bármivel telik, hiszen hosszú hónapok várakozása után velem van az a lány, akivel egy útszéli eseménytelen félóra is játékos kaland.

Itt ülünk most együtt, egy luxus Toyota hátsó ülésén. „Tudja-e, hogy nagy szerencséje van?” – fordul hozzám hátra vezetés közben a férfi, akit stopoltunk.

„Miért gondolja?” – Nem annyira érdeklődésből, mint inkább tisztességből tartom fenn vele a beszélgetést, hiszen ennyit mégiscsak megérdemel, ha már felvett és kerülőt is tesz a kedvünkért, elvisz a kikötőhöz.

Pedig már éjfél is elmúlt, ő most tart hazafelé a munkából Kyotóból. Mi itt a hátsó ülésen szeretnénk elbóbiskolni, még hosszú az út előttünk: ha hamar kapunk hajót, akkor is hajnali négy vagy öt óra lesz, mire hazaérünk a szigeten. S bár sok év tapasztalata megtanított, a stoposnak mindig beszélgetnie kell, most szeretnék már egy kis szabadidőt, talán már ki is nőttem ebből, nincs kedvem az ilyen félórás, felszínes ismerkedésekhez.

Már ötszáz kilométer volt mögöttünk, amikor megálltunk Szuitában, az utópálya egyik pihenőhelyén egy forró kávéra. Ott állt a férfi is az üdítőautomaták sorának háttá fordítva, kezében egy pohár kávéval, az Oszaka fölötti rózsaszín éjszakai égen merengett. „Nem megy véletlenül Tokushima irányába?” – szólítottam meg. Ő már akkor megborzongott a véletlenül, mesélte később, hogy ezt a félre-első kisvárost kérdezem: a szülővárosát.

Azt mondom el neki éppen, hogy egy éve jöttem Japánba, mégpedig a zen buddhizmus miatt – és várom a csodabogárnak szóló mosolyt, a gazdaságára büszke nép reakcióját: „Zen? Mi, japánok, már azt se tudjuk, mi az!”

„Azért van szerencséje, mert a feleségem volt Szuzuki Daiszec titkárnője” – mondja a férfi.

Nocsak. Nemigen hiszek neki, álmosan bólogatok erre a képtelenségre, és kicsit el is ereszttem a fülem mellett, amit mondott.

Fülszöveg: Suzuki

Szuzuki Daiszec (angolosan: D. T. Suzuki) századunk egyik jelentős bölcse volt, úttörő a keleti gondolkodás Nyugaton

való megismertetésében; ő volt a zen buddhizmus nemzetközileg is legnagyobb tekintélye.

Számos könyvét olvastam vagy inkább átfutottam tíz éve, amikor az egyetemen a zen pszichológiai vonatkozásairól írtam diplomadolgozatot, hiszen Nyugaton Suzuki neve szinte egyet jelentett a zen buddhizmussal. Életéről csak annyit tudtam ekkor, amennyi a könyvek fülszövegeiből megragadt a fejemben.

Szinte egyidős volt a japán nyitással, a Meidzsi-korszakkal; 1870-ben született, és az első japánok közé tartozott, akik a múlt század végén fiatalon hosszú éveket töltöttek Amerikában. A középiskolát be sem fejezve angoltanár lett, majd a rangosabb Tokiói Császári Egyetemre iratkozott be, ám ezzel egyidőben belépett a kamakurai Engakudzi zen kolostorba. Minden szabadidejét zen meditációval töltötte. Ő fordította angolra azt a beszédet, melyet zen mestere a vallások első világparlamentjén adott elő Chicagóban. Huszonhét éves korában érkezett Amerikába, hogy egy évtizeden át a kínai buddhizmus klasszikusait fordítsa angolra.

A húszas évek végétől kezdtek megjelenni önálló, angol nyelvű esszéketetei a zen buddhizmusról, erről az európai és amerikai értelmiség számára mindaddig teljesen ismeretlen szabadságbölcseletről.

Az első elragadtatásban voltak, akik úgy érezték: íme, Keleten a zen formájában készen van valami, amire mi még csak törekszünk. Amikor az ötvenes-hatvanas években divattá vált, s az irodalomtól a pszichoterápiáig üdítő hatást gyakorolt a nyugati kultúrára, egy méltatója úgy jellemezte, hogy a zen „Ázsia legdrágább ajándéka a világ számára”.

Szuzukinak, aki a kincset Nyugatra hozta, megadatott, hogy ezt az időszakot is megérje, szellemileg kitűnő állapotban alkothasson, és csak kilencvenhatodik életévében hunyt el, 1966-ban.

Több mint két évtized telt el azóta.

Sohasem gondoltam rá, kizártnak tartottam, hogy a százhusz éve született Szuzukinak olyan ismerősével találkozhatok, akinek még érdemi kapcsolata lehetett vele. Ott, a Toyota hátsó ülésén is jól emlékeztem e néhány adatra, s egy villanás alatt kiszámoltam: ha ennek a negyven-egynéhány éves férfinak a felesége valaha Szuzuki titkárnője volt is, az nem tarthatott tovább egy vagy két évnél. És különben is, ki tudja, hány titkárnője lehetett az öregnek? Mit tudhatott egy fruska akkoriban felfogni az akkor már kilencven-egynéhány éves Szuzukiból, miközben talán egy külső szobában ülve gépelt és a telefont kapkodta?

Elemi számtannal arra következtettem, hogy ez a férfi meg a titkárnő felesége nem sok hasznomra lehet.

Udvariasan meghallgattam, amikor a kikötőben, miután

a hajójegyünket is megvette, meghívott bennünket magukhoz pár napra, amikor kedvünk tartja.

Miss Okamura

Több mint fél év telt el. Már rég egyedül maradtam újra. Rengeteg apróság kötött le, és nem tudtam időt szakítani, nem volt erőm felemelni a telefonkagylót.

Egyszer kezembe akadt kedvenc szerzőm, a sziporkázó intellektusú Alan Watts egy addig számomra ismeretlen esszéje, melyet Suzuki halálakor írt. „The mind-less scholar” címmel rója le kegyeletét az előtt az ember előtt, akit, mint mondja, ha valaha is mesterre lett volna szüksége, egyetlen lelki mesterének tartott. Tisztelettel emlegeti benne Suzuki személyi titkárát, egy bizonyos Miss Okamurát. Az idős mester kamakurai házában mindegyik szobájában más-más könyvet írt egyszerre, vagy ugyanannak a könyvnek különböző fejezeteit, meséli Watts. A házat minden pontján dzsungelként elborította a könyvek és jegyzetek kiismerhetetlen szövedéke. Maga Suzuki sem tudott itt már eligazodni, egyedül csak „a csodálatra méltó Miss Okamura”.

Milyen érdekes lenne, ha ő volna az a nő, gondoltam ekkor. Csak az asszonynevét ismertem. Miért ne lehetne a lánykori neve Miss Okamura?

Egyre közeledett a tavasz, amikor haza kellett térnem Japánból, és nem tudtam, visszajöhet-e valaha is. Egy februári napon, gondolván, hogy nem szabad úgy hazamennem, hogy ezt a szálát nem göngyölítettem fel, összeszedtem a bátorságomat és felhívtam őket. Elköltöztek, de az automata megmondta az új számukat. Bejelentkeztem. A feleség vette fel, örömmel és hosszan, már-már barátián elbeszélgetett velem.

Újra Kóbéban

A megbeszéltnél naponta a férfi várt Kóbéban a kikötőben. Csak japánul beszélt. Bár a telefon alapján tudtam, hogy a felesége úgy beszél angolul, mint akinek ez az anyanyelve, még mindig nem tudtam, nagyjából hány éves és milyen nemzetiségű nőre számíthatok, aki majd a házukban ajtónyt.

Középkorú, szép japán nő fogad. „Milyen jó, mondja, éppen olyan vagy, amilyennek elképzeltetek.” Amikor mentegetőzni kezdek a fél év késés miatt, közbeszól: semmi baj, nekik is így, most a legjobb, épp két nappal a telefonhívásom előtt emlegettek, mi lehet velünk.

Még csak telefonon beszélünk, amikor elkezdett beavatni az életébe, problémáiba. Kénytelenek voltak oda-költözni a férje szüleihez, mert az apósa nagy beteg, állandó gondozást igényel. Új házat húztak fel hát az apósa mellé ezen a jómódú környéken (a szomszéd telken lakott a magyarra is lefordított regényíró, Tanizaki). Azzal a félelemmel mesélt, hogy tudja, másoknak sokkal nagyobb gondjaik vannak, mint most neki, hogy néhány hónapig a nyugós apósát kell ápolnia. Mégis, valahogy megnyugtatta, hogy együttérzéssel hallgatom, és nem ítélem meg amiatt, hogy látszólag elkényeztette az élet, s csak ennyi a baja.

„Kellemes a hangod, bizalmat ébreszt. Látod, hogy megnyíltam neked, ismeretlenül. Bizonyára mások is így lehetnek ezzel. Még nem is találkoztam veled, de már beavattalak a gondjaimba.”

Nemrég költöztek ebbe a házba. Az emeleten alszom majd abban a nagy szobában, amely még tele van kipako-

latlan könyvesdobozokkal. Ugye elnézem nekik, hogy dobozok között kell aludnom? Persze, sőt, felelem színtelenül, mert közben másra gondolok, de így azt hiheti, csupán udvariasságból nyugszom bele a dobozos szobába. Ezért egy későbbi, tágasabb pillanatban elmesélem neki, hogy életem egyik legszebb álma egy dobozokkal teli lakásban játszódik, Oszakában.

Este van, én a díványon, ő velem szemben egy fotelben, szép nagy macskáját simogatja az ölében.

Kóbor szíami, talált állat, az utcán beteg, lesoványodva, talán törött lábbal szedték fel. Sokat hordta állatorvoshoz, most már kigömbölyödött és fényes, elegáns macska lett. (Suzuki is magához vette az elhagyott állatot. Gyereke nem született, azt vallotta, neki a könyvei a gyerekei.)

Ő volt hát Suzuki titkárnője: Mihoko. Okos és érzékeny. Sokat tapasztalt. Őbenne, érzem, lehet szeretni a tapasztaltságot, a kimunkált életet, lehet valakit szeretni azal együtt és részben azért, ami mögötte van, amit megvalósított.

Vacsora után előhoz egy nagy kartondobozt tele Suzuki fényképeivel. Szemmel láthatóan régóta nem vette már elő ezt a gyűjteményt, szívesen emlékezik. Azt sem tudjuk, hol kezdjük; ekkora tömegű képet úgysem lehet egyszerre végignézni, – folyton elkalandozunk. S hogy a mester hangját is hallhassam, áttérünk egy régi tévészereplésének videofelvételére.

Suzuki mozgófilmen

Az amerikai NBC tévétársaság készített Suzukival egyórás beszélgetést 1958-ban, még a tévé hőskorában. A riportert, Houston Smith, akkor még fiatal filozófus, öltözeke, hajviselete, hanghordozása, s a fekete-fehér filmen látszó stúdió díszletei gyerekkorom iskolai oktatófilmjeinek hangulatát idézik, mosolyognom kell. A magas, sportos fiatal amerikaival szemben apró japán ember ül, nyolcvannyolc éves, lepkekönnyű, szinte áttetsző, de minden porcikájában élő, tele energiával. Jelen van. A kérdést, bár láthatóan nem előre megbeszélte forgatókönyv szerint fut a beszélgetés, már akkor érti, amikor a kérdező még csak épp elkezdte fogalmazni, s mire befejezi, Suzuki magában már rég megválaszolta. Tökéletes angolsággal beszél. Mondandójából nem a múlt árad, mint sok vén, tapasztalt tudósól; az örök jelen csillan fel a szavaiban, ez a mostani pillanat, s amikor a múltról kérdezik, akkor sem hajlamos az öreges elmerengésre, itt marad a riporterral és velünk, nézőivel.

Most csak velem, mert Mihoko magamra hagy, s a végén kérdezi majd meg, hogy tetszett. Csak általánosságokat tudok mondani, túlságosan sokfele kellett ma este hirtelen figyelmem. Mihoko visszapörgeti a szalagot a beszélgetés közepére, ahol szerinte a lényeg elhangzott.

A riportert azt feszegeti, hogy is lehet egy életet át ilyen megfoghatatlan filozófiával foglalkozni, mint a zen buddhizmus?

A zen persze elsősorban nem filozófia, hanem élmény: a világgal való magától értetődő ös-azonosságunk élménye. Aki nem élte át, vagy legalább nem érzett rá, csak az eszével próbálja megragadni, az elől minden keserves erőfeszítése dacára elillan. Annak szemében a zen együgyű, logikátlan filozófia; vagy léleketállítóan tekintélyromboló, blaszfémikus gondolkodásmód; vagy éppen reménytelenül távoli keleti vallás. Erre a se nem keleti, se nem nyugati,

hanem egyetemes élményre Keleten jellegzetes gondolatrendszerek, szokások tapadtak; és keleti találmány a zen meditáció is: az egyik legjobb módszer arra, hogy a gondolkodás és racionalizálás fátylát félrerántva a dolgokat közvetlen valójukban érzékelhessük. Suzuki mindezt már elmondta, ezért Houston Smith kérdésére válaszul azt meséli el, hogyan keletkezett ez az illékony, szavak nélküli tanítás. A hagyomány szerint a buddhizmus zen irányzata onnan indult, amikor egyszer Buddha úgy tartott „beszédet”, hogy egyetlen szó nélkül csak felmutatott egy szál lótuszvirágot a hallgatóságának. Azok persze nem tudták ezt mire vélni. Csak egyetlenegy valaki: ő elmosolyodott. Buddha látta, hogy ő megértette az üzenetet.

„Egy bizonyos közösség volt kettőjük közt” – mondja Suzuki.

„Ez nagyon törekeny dolog” – veti közbe a filozófus.

„Pedig nem törekeny – szögezi le Suzuki –, Te beszélsz hozzám; én beszélek hozzád... – és nyugodtan rajta tartja a tekintetét – ...ez talán törekeny?”

Houston Smith később is jól emlékezett erre az epizódra, és az egyik leggyöngédebb és legszellemesebb visszaemlékezést írta Suzukiról.

A dobozos szobában

Nekem akkor dobant meg a szívem Suzuki iránt, miután elolvastam pár levelét, melyeket a század végén Amerikából írt mesterének Japánba. Ez az emberfeletti munkabírású, nagyon okos, harmincéves fiatalember – túl a szatorin, a megvilágosodáson! – mai, nyugati ízlésemnek szívszorító korlátoltságot árul el az amerikai társasági életéről tett megfigyeléseiben. Elemi erővel ütközik meg azon, hogy Nyugaton a nőket ember-számba veszik. Bevonják őket a társaságba, s a nők komoly kérdésekben is véleményt fejtenek ki. Annyira méltatlannak érzi magához a nőekkel való fecsegést, hogy inkább teljesen visszavonul a házba, a munkájába temetkezve kerüli el „ezeket a buta helyzeteket”.

Amikor e leveleket olvastam, már elég ideje éltem Japánban ahhoz, hogy magam túl legyek a legelső elfogult benyomásokon, majd pedig néhány jeges és forró zuhanyon. Számomra ekkor vált Suzuki nagyon emberivé, ekkor értettem meg, milyen messzi világból érkezett, milyen óriási távolságot kellett áthidalnia, hogy később érdemi párbeszédre, sőt tanítói szerepre váljon alkalmassá Nyugaton.

A dobozos szobában alszunk. Friss deszka és friss tatami illata; a matracom magyar gyártmányú lepedővel letakarva. („Gondolkoztunk, milyen magyar terméket lehet kapni Japánban? Aztán kiderült, van is valami a háznál. Hát nem érdekes?”)

A tokonoma helyén virágzó szilvafaág (bár az utcán még szürke, hűvös eső zuhog, nemsokára itt a tavasz). Mellette Suzuki-portré („Mert ő hozott bennünket össze”). Ezt a fényképet is, mint sok időskori szép portróját, a magyar származású Francis Haar készítette – gondoltam először. De közelebről megnézve női aláírást látok alatta. Kíváncsi és derűs tekintet.

Columbia Egyetem, első találkozásuk

Mihoko tizenöt éves lehetett, amikor először találkoztak.

Amerikában élő japán szülők lánya, óvodáskorát Los Angelesben töltötte. Aztán a háború alatt – ellenséges néptagjai lévén – majdnem négy évig tartották őket kitelepítve a kaliforniai sivatagban.

Ez az időszak volt Mihoko japán neveltetése: a táborlakó tízezer japán szinte a semmiből teremtett magának életfeltételeket. Minden család két bőrröndre való legszükségesebb holmiját vihette magával. Egy idős pár indította el a növénytermesztést a magukkal hozott magokból, egy férfi klasszikus kabuki drámák szövegekönnyével pakolta fel magát – és Mihokóból gyermekstárt nevelt.

Kilencéves volt, amikor véget ért a háború, és a család New Yorkba költözött. Ettől kezdve úgy nőtt fel, mint amerikai osztálytársai. Csak épp szombatonként, mikor a többiek mind szabadok voltak, őt japán iskolába is járatták a szülei. Nemigen bánta. Aztán, mikor serdülni kezdett, kezdte keresni önmagát, föltámadt az érdeklődése saját gyökerei iránt. Családja kiterjedt kapcsolatokkal rendelkezett a New York-i japán kolóniában, s így egyszer Mihoko is meghallotta, hogy tekintélyes japán professzor érkezik a Columbia Egyetemre előadásorozatot tartani, akit mindkét országban igen nagyra becsülnek.

Japánból jött, s talán a legilletékesebbként beszél annak az országnak a filozófiájáról, ahol ez a ragyogóan szép, japán külsejű, de amerikai iskolákban nevelkedett kislány – egy óvodáskori útját leszámítva – még sohasem járt, ám egyre inkább úgy érezte, hogy valami nagyon fontosat kell megtudnia róla.

Szeretné megtudni, ki is ő tulajdonképpen, ha sem nem amerikai, sem nem japán, vagy máskor mindkettő egyszerre.

Mihoko tehát tizenöt éves fejjel beült az egyetem egyik előadótermébe az öt előadásból álló sorozat első darabját meghallgatni, az akkori modern filozófusok és művészek, leendő beat írók és költők, Kerouac, Ginsberg s a többiek közé, akiknek a körében Suzuki akkoriban már igen népszerű volt.

Amikor az előadó belépett a terembe, a hallgatóság azonnal valahogy kellemesen kezdte érezni magát: mert nem egy tisztelni való idős professzor állt előttük, hanem egy teljesen póz nélküli, szikrázóan okos férfi, aki érzékeny kapcsolatot tart a közönségével. Az előadás a teljesen ismeretlen téma ellenére tiszta volt és világos, Suzuki úgy tudott bölcs lenni, hogy közben hallatlanul egyszerű, emberi maradt. S a kislány számára ismeretlen filozófiáról beszélt, a hozzáférhetetlen kínai és japán szövegeken át úgy vezette hallgatóit, hogy azt kellett érezniük: igen, mindig is sejtettük ezeket a szép igazságokat, ha meg nem is fogalmazódtak bennünk.

„Az volt az érzésem, ezt még én is értem. Holott éppen a lényegből természetesen egy szót sem fogtam fel, gondolhatod. Akkoriban én már hozzá voltam szokva, hogy az eszem előtt leborulnak a felnőttek, és koravén okosságommal azonnal meghódítom őket. Hegedültem és zongoráztam, balettre és japán táncra, japán kalligráfiaórákra jártam. Álltam a versenyt egy erős iskolában, egy olyan osztályban, melynek nyolcvan százaléka ambiciózus zsidó gyerek, és én voltam az egyetlen japán. Zűrös lány voltam, de az eszemmel mindig nyerni tudtam.

Az utolsó előadás végén minden bátorságomat összeszedve oda is léptem Suzukihoz, és hogy figyeljen rám, feltettem neki azt a bölcsnek vélt kérdést, hogy tehát akkor legvégsősoron minden vallás ugyanabba a célba, Istenhez vezet az embert. Ugye? Erre a látszólag eldöntendő kérdésre az előadás szelleméből következően csakis igennel lehetett felelni. Ő egyetlen pillantással felmért, ki vagyok, és már válaszolt is:

»Nem.«

Nagyobb meglepetést nem is okozhatott volna. Őszintén megdöbbentem.

Így aztán én figyeltem fel őrá, igazán, nem hagytam nyugodni, beszélni akartam vele újra, minél hamarabb.

»És ha ráérek...? Most?«

Megbeszéltünk egy találkozót a lakásán.

»Ma szombat van, Pici hölgy, akkor holnap, ugye, nem lesz iskola? Gyere el hozzám délután háromkor.« Hát így kezdődött. Ez a »Nem« megváltoztatta az életemet."

Japán étterem

Ez a „Nem” megváltoztatta az életét.

Vasárnap délután becsengetett a Mesterhez, és minden bánatát, szenvedését, titkát elmondta neki, megbízott benne. S az idős mester, aki ugyan nem ismerte a kislány körülményeit, s mint kiderült, réges-rég nem volt már a környezetében gyerek, vagy hasonló fiatal, bámulatosan megértette, miről beszél, mitől szenved, miért érzi úgy sokszor, hogy jobb volna meghalnia.

Aztán két hét múlva megint elment hozzá, és attól kezdve rendszeresen találkoztak. Már akkoriban kisebb feladatokat is elintéztet, segített a férfinak.

Később Mihoko szülei – a kislány unszolására – odaveték magukhoz Suzukit a hatalmas lakásukba. (Felesége – amerikai nőt vett el – közvetlenül a háború előtt halt meg. Így legalább nem kellett látnia a háborút, vallotta Suzuki.)

Mihoko szülei egyébként is sok-sok New York-i japán segítek. Mihoko mamája, Mrs. Okamura, japán éttermet tartott fenn a Columbia Egyetem mellett, a Nyugati 119. utcában.

A konyhán azok az öreg japánok pucolták a halat és zöldséget, akik másutt már nemigen kaptak volna semmiféle munkát, viszont a pénzre nagy szükségük volt. Egyedül maradt kis öregek, vén csontok, kinek a felesége, kinek a férje halt már meg; külön felelőse volt a rizsnek, külön a miszó levesnek is, ők már csak azt készítették, legtöbbjük alig tudott valódi hasznot hajtani, de itt otthonra letek.

New York egyeteméin tanuló japán diákok szolgálták ki a szintén japán törzsvendégeket, s a diákoknak ez az étterem lett legfontosabb találkozóhelyük, szinte japán klub, egy kicsit az otthonuk is, vagy az a hely, ahol bármikor találtak barátot, jó tanácsot, esetleg munkát, sőt kölcsönt is, ha rászorultak.

Maszanobu, aki sok évvel később Mihoko férje lett, szintén gyakran megfordult Okamura mama japán éttermében. (Akkoriban Mihoko már Japánban élt, így New Yorkban még nem ismerhették meg egymást.) Maszanobu később nagy hálával emlékezett vissza a mamára, aki egy rövid ideig munkát is adott neki. Amikor kétéves New York-i diákoskodás után, hazautazás előtt még ellátogatott a japán étterembe, hogy elköszönjön, Okamura mama búcsúzóul kikérdezte, hogyan is telt a két év, majd a kezébe nyomott kétszáz dollárt: „Fiam, ne siess annyira haza, előbb egy kicsit még utazd körbe ezt az országot. Vegyél magadnak egy Greyhound buszjegyet. Sok szerencséd.”

Maszanobu szárnyakat kapott, és inkább Európán keresztül vett repülőjegyet Japánba, hogy végigcsavaroghassa Nyugat-Európát, majd kikötött Olaszországban három hónapra, míg az utolsó centjét is föl nem élte.

Sok évvel később, amikor Okamura mama egy üzleti útja során Oszakában éjjel rosszul lett a szállodai szobájában, és kutatott az emlékezetében, kitől is kérhetne segítséget, Maszanobu jutott az eszébe, az egykori New York-i diák.

Őt ébresztette fel telefonon az éjszaka közepén. Maszanobu orvost vitt hozzá, s aztán másnap, mikor Okamura mama jobban lett és neki akart vágni a ötszáz kilométeres vonatútnak Tokióba, a lányához, a férfi oda is elkísérte. Ekkor, a Tokió Pályaudvaron látta egymást először Maszanobu és Mihoko.

A „titkárnő”

A „személyi titkárnő”-ság, ahogy jobb elnevezés híján az ismerősök Mihoko mindenesi státuszát nevezték, észrevétlenül, folyamatosan alakult ki. Mint kislány, vigyázott a mester könyveire, óvta a látogatók özönétől, majd kezdte ő maga megszűrni, ki jöhet és ki nem; ő tartotta számon a programokat és időpontokat. Talán tizenhét-tizennyolc éves korától már állandóan Suzuki mellett ügyelt. Amikor a mester több év után hazatelepült, Mihoko ládába csomagolta a rengeteg holmit, több ezer könyvet, és vele érkezett s telepedett le Japánban. Húszéves volt ekkor. Suzuki nyolcvanöt.

Úgy ismerte meg a hazáját, ahogy a külföldiek szokták: nem a gyerekkori élményeken, színeken és illatokon, a mindennapi szokásokon keresztül, hanem inkább a filozófián és a hagyományos művészeteken át. Suzuki oldalán a kultúra legjavával került kapcsolatba. És persze nemcsak Japánban – hiszen jöttek a külföldi látogatók, ők pedig európai, indiai, amerikai előadókörutakra utaztak. Mihoko, a fiatal lány mindenütt ott volt a Mester oldalán, nyújtotta a karját és vezette őt, szervezte az utakat, utazott, és közben találkozott az ötvenes-hatvanas évek szinte minden jelentős gondolkodójával.

A Mester és a találkozások. Előttünk az asztalon a jókora láda teli fényképekkel, többségüket Mihoko készítette, másokon ő is szerepel. Nézegetjük közös életük emlékeit, ki mindenkivel találkozott Suzuki. Mihoko egyiknél-másiknál mesébe fog, érzelmesen, hisz ez volt az ő ifjúsága, állandóan ezek között a komoly külsejű, idős, öltönyös professzorok között sürgött-forgott könnyű fehér blúzban, a mesterhez hajolva.

Egy fiatal lány. „Nem, nem unatkoztam. Jól éreztem magam köztük.”

A légy a falon

„Mindig ott voltam mellette, tanúja voltam a találkozásoknak, mint egy légy a falon; ha nem is vettek észre, én végighallgattam, miről beszélnek.” Füstös ízű Lapsong Souchong teát iszunk. „Ez itt Alan Watts. Milyen fiatal még, ugye? Igen, kedveltük őt, de valami hiányzott belőle mégis. Az élmény mélysége. Hallatlanul okos volt, s ezért úgy gondolhatta, ésszel is fel tudja fogni a zent, nem is kell belevetnie magát testestül-lelkestül, fölösleges megmártózni: mindent tud. Az éles eszével vágta ki magát minden nehézségből, s ez volt éppen a gyengéje. „Mintha egy lépcső lenne benne – jellemezte egy művész barátom –, nem tudni, meddig tart, nem látni az egészet”.

„Erich Fromm. Suzuki jó érzésű, kiváló embernek tartotta.

De a megismerkedésük nem volt felhőtlen, sőt a Suzukinál tett első látogatása viharosan végződött. Fromm, aki ekkor már vonzódott a zen buddhizmushoz és Suzukihoz, azt kifogásolta, hogy a zen a története során oly szorosan összefonódott az öléssel: a harci művészetekkel. Tökéletes eszköze tudott lenni a gonoszoknak a háborúknak.

Mire Suzuki nagyjából azt a zen tételt ismételte el, miszerint nem létezik olyan, hogy jóság és nincs olyan, hogy gonoszság: »Hát nincsen, ami ezeket is megelőzi?« – szegezze a kérdést Frommnak.

Sokak számára ez az a határ, ameddig még képesek intellektuálisan követni a zen buddhizmust, s innen iszonyodva visszafordulnak, vagy ami rosszabb: a jót és a rosszat összeroszva erkölcsi relativizmusba süllyednek. Frommnak is meg kellett itt torpannia.

„Akkor pár éve lábaltunk ki a világháborúból, tízmilliók pusztulásából, a koncentrációs táborokból, zsidók elgázolásából, atombombából.

Ne volna gonoszság!!

Tehetetlen düh fogta el, és azonmód felháborodva ott is hagyott minket. Tíz nap telt el, mikor egyszer csak telefonált, hogy újra találkozni akar.

És mikor visszajött, mintha egy másik ember jött volna. Bevallotta, az előző alkalom óta rettenetes napokat élt át; annyira kínozza ez a gondolat, hogy nem tudott tőle szabadulni, aludni sem volt képes.”

Egyszer csak hirtelen felszállt a köd: Fromm előtt megvilágosodott egy radikális látásmód, amely szabad a fogalmak béklyójától – még attól is, hogy „jó” és „rossz”.

„Értem most már, mondta könnyedén és vidáman, mint aki hatalmas teher alól szabadult.

Attól kezdve barátok lettek.”

A pszichológusok közül C. G. Jungot is egyre jobban érdekelte a zen buddhizmus. Amikor Suzuki és Mihoko meglátogatták Svájcban, csak pár percet tölthettek nála, mert éppen beteg volt.

„Suzuki azt feszegette, miért csak kollektív tudattalanról beszél, miért nem kozmikusról – Jung hátrahőkölt, és hűvösen leszögezte: Én tudós vagyok.

Elfelé menet, a lépcsőn Suzuki megjegyezte nekem jellegzetes gesztusával, felemelt mutatóujjal: »Korlátozza magát.« Suzuki számára nem volt súlya ennek a kategóriának, hogy tudós. Ő szabad szeretett lenni. Nem valamitől – végtelenen, teljesen.”

Férfi és nő

Tegnap Kyotóban jártunk. Mihoko magával vitt a Suzuki által alapított *Eastern Buddhist* című folyóirat szerkesztőjéül ülése, hogy bemutasson a ma élő szellemi örökösöknek.

Előtte még volt egy óránk megnézni a francia impresszionisták kiállítását, jó néhány Monet-képet most láttam először. Japánban Monet-t látni felér egy vérátömlesztéssel: ő is a csennel beszél ugyan, s ezzel kapcsolódik az itteni művészetekhez, ám az érzések nála nincsenek olyan hűvös mélységbe lefojtva, az ő csendjében és színeiben meghittén ismerős európai szenvedély lüktet.

Ma apró-cseprő ügyeket intéztünk Kóbéban, most, már kicsit a lábunkat pihentetendő, beülünk egy kínai étterembe. Hirtelen választottuk, jelleg és arányok nélküli helyiség, Mihoko sem járt még itt soha. Délután négy lehet, ebédelni késő, vacsorázni még korai, senki nincs itt rajtunk kívül, csak a kínai személyzet; az ablak melletti asztalnál az egyik pincérnő japán nyelvlekkét ad a szemmel láthatóan újonc pincérfiúnak.

Rendelünk valamit, üldögélünk, már nincs más dolgunk, mint kivárni az estét, amikor Maszanobuval találkozunk. Jó itt. A meghittség könnyű burája ereszkedik le

ránk, egyre szabadabban és komolyabban merülhetünk el a hosszú délutánban, az emlékekben; tünődő hallgatásainkba csak a kezdő nyelvlecke kacsint be néha. Ahogy Mihoko a múlttól beszél, azokról az időkről, amikor a Mesterrel dolgozott és utazott, megváltozik körülöttünk a levegő, megváltoznak a fények, s most az akkori lány ül velem szemben, az ő arcába nézek, aki harmincegy éves koráig minden figyelmét az idős férfinak szentelte.

„Nem is tudtam mást elképzelni, mint folyamatosan mellette lenni. Ő nem kért erre. Sohasem mondta, hogy maradjak vele. De én nem választottam foglalkozást, nem mentem egyetemre és nem mentem férjhez. Tizenöt éven át minden nap vele voltam. És tudom, hogy nagyon jó voltam neki.”

„Minden rezdülését ismertem. És nem láttam őt öreg embernek: nem is volt az. Szeretetre méltó. Nagyon kedves és szeretetre méltó. Csodálatos dolog volt a közelében élni.”

„Igen, láttam, ki mindenki keresi vele a kapcsolatot, milyen fontos emberek tisztelik, de nem tudtam akkor felmérni, milyen nagy ember is ő. Csak aztán, később. Most.”

„Igen, voltak, akik furcsállották a kettőnk viszonyát. A pszichoanalitikusok, gondolhatod, élcelődtek, szívesen ajánlottak értelmezéseket. Találtak benne valami izgatót, szakmai kihívást; vissza-visszatértek rá, elemezték, irodalmi példákat emlegettek. Valami arra készítette őket, hogy mindenáron nevet keressenek a kapcsolatunknak, besorolják az ismert jelenségek körébe. Mondjuk, hogy ez egy férfi–nő viszony volna.

Egyszer megkérdeztem, mi erről a véleménye.”

De Suzuki nyilván úgy gondolkodott, hogy e kapcsolat – ha nem is szokványos –, teljesen rendjénvaló; s hogy a ritoknak és csodának nem az a megfejtése, hogy nevet adunk neki.

El is intézte ennyivel:

„Igen, Mihoko kisasszony – mert így szólított, én meg őt Mesternek –, én férfi vagyok, te pedig nő vagy”.

Suzuki halála után Mihoko még megírta a mester utolsó, félbehagyott könyvét. Hat évébe telt. Aztán férjhez ment Maszanobuhoz.

A pályaudvaron

Ezen az estén az oszakai repülőtér közelében, a Victoria Station étteremben vacsoráztunk vastag beefsteaket. Ez az étterem már egyszer bevált: Mihoko apját is ide hozták búcsúvacsorára, mikor nemrégiben New Yorkból pár hétre átruccant, és az öreg nagyon hálás volt, hogy végre nyugati fűzre hívták, hisz ittléte alatt mindenki japán finomságokkal kedveskedett neki. Ki volt már éhezve valami otthonira.

Mihoko apja bonsaispecialista volt a Brooklyn Botanic Gardensben. Hallatlan türelemmel ápolta, szaporította a törpe fákat, s mintha ő is egy lett volna közülük: beszélgett velük és értette a válaszukat is. Köztük élt és a növényeknek nem volt titkuk előtte, az emberekhez viszont egyáltalán nem értett, nem is tudott velük beszélgetni. Csak a feleségével veszekedtek szakadatlanul, elkeseredetten, sohasem elegyedtek, akár az olaj és a víz. A saját lánya is idegen volt számára – mintha csak a huszonkettedik születésnapján vette volna észre, amikor Mihoko meghívta a barátait, s az öreg annyira nem illett közéjük, hogy már kicsit útban is volt, mint akit otffelejtettek a lakásban. Akkor őszinte csodálkozással megállt a lánya előtt, hogy megkérdezze: Hát te mikor nőttél fel?

Az étterem a londoni Victoria pályaudvart utánozza fém tartószerkezetével, oszlopaival, a platformokra mutató tábláival, kifüggesztett menetrendtáblázatán valódi London környéki állomásnevekkel, vasutasnak öltözött pincé- reivel.

Nekem is búcsúestém ez, holnap hajóra szállok és visszautazom a szigetre az én kisvárosomba. Örülök Mihoko és Maszanobu figyelmességének, hogy pályaudvaron töltöttük ezt az estét, halványan felidézi bennem a rég látott európai csarnokokat – és örülök ennek a szép beef-

steaknek, ha nem is azért, amiért az öreg botanikus (szil- vásgombócot egyetlen étterem sem kínál Japánban), ha- nem mert másodszor eszem ilyet életemben.

Vörös francia bort tölt Mihoko.

„A barátságunkra – emeli a poharát –, ami most kezdő- dött, és tartson örökké.”

Fösvény a kincsét, próbálom biztonságba helyezni ma- gamban: ... barátságunk ... örökké.

(Budapest–Tokió, 1989–90)

